

Medborgarskap inom den Europeiska Unionen

I sökandet efter det rättvisa medlemskapet

Abstract

The membership of individuals in democratic political communities is marked by the status of citizenship. Citizenship entails belonging to a nation-state where rights and obligations are balanced between the state and its citizens. Democratically the nation-state is meant to be inclusive of all the people living on its territory. In the globalised world of today this is challenged by migration, the cross-border movement of people. As more people come to live in countries other than their country of origin, the boundaries and belonging of the political community comes into question. This actualises questions of who should be included and how exclusion of some people can be justified.

This thesis aims to give a normative definition of just membership emanating from a cosmopolitan understanding of universal justice and rights of the individual. To explore what validity just membership has today the basic values of just membership are shaped into a norm that can be applied empirically. The European Union is used as the empirical context on which the norm is applied to evaluate in what extent the values of just membership are fulfilled. The study argues that only in certain aspects the norm of just membership is fulfilled within the European Union.

Nyckelord: medlemskap, medborgarskap, EU, immigranter, tredjelandmedborgare, kosmopolitism, rättvist medlemskap, demokratisk legitimitet

*Antal ord:*9651

Innehållsförteckning

1	Inledning	1
1.1	Syfte och frågeställning.....	1
1.2	Avgränsningar	2
1.3	Disposition	2
2	Metodologi	3
2.1	Normativ metod.....	3
2.2	Val av fall	4
2.3	Material	4
3	Teori	5
3.1	Medborgarskap i förändring	5
3.2	Kosmopolitisk rättighetsteori	7
3.3	Civil kosmopolitism	10
4	Analytiskt ramverk – En norm för rättvist medlemskap	13
5	Analys	16
5.1	Det europeiska medborgarskapets inrättande.....	16
5.1.1	Uppehållsortens betydelse för rätten till medlemskap i EU.....	17
5.1.2	Rösträtt och demokratisk legitimitet på det europeiska planet	19
5.2	Medborgarskap i Frankrike, Tyskland och Nederländerna	20
5.2.1	Processen mot naturalisering.....	20
5.2.2	Rösträtt och demokratisk legitimitet på det nationella planet	22
6	Slutsatser	24
7	Referenser	26
7.1	Primära källor	26
7.2	Sekundära källor.....	27

1 Inledning

Medborgarskapet är den status som markerar individers tillhörighet till nationalstaten, det är det formella medlemskapet i den politiska gemenskapen. Idén om nationalstatens territoriellt baserade gemenskap som innefattar alla invånare under politisk jämlikhet, där rättigheter och skyldigheter delas, är något av demokratins ideal (Castels – Davidson 2002:2-3).

Denna definition utmanas dock i dagens globaliserade värld. Vid sidan av ekonomisk integration, ökade flöden av varor, kapital och information kännetecknas också globaliseringen av migration. Den transnationella rörelsen av människor gör att allt fler lever i andra länder än sitt ursprungsland, där de inte har medborgarskap. Globalisering och migration gör att medborgarskapets förutsättningar förändras. Nationalstatskontexten blir otillräcklig för att definiera den politiska gemenskapen. Att tillhörigheten i den politiska gemenskapen och dess gränser markeras av medborgarskapet blir därför ifrågasatt eftersom de som inte har medborgarskap ställs utan rättigheter. Denna exkludering av människor aktualiserar därför frågor om vad som bör känneteckna medlemskap i den politiska gemenskapen (Cole 2000:23-24).

EU är ett tydligt exempel, dels på hur rättighetsasymmetrier uppstår mellan medborgare och icke-medborgare till följd av immigration, dels på hur medborgarskapet har förändrats till följd av att det inom EU idag både aktualiseras på nationell och europeisk nivå.

Med utgångspunkt i denna problematik kommer uppsatsen därför ta avstamp i den kosmopolitiska teoribildningen om global rättvisa och individens rättigheter, för att ge en normativ definition av vad ett rättvist medlemskap bör vara och hur det kan realiseras. För att undersöka om detta också kan få en empirisk grund kommer EU att användas som illustrerande fall.

1.1 Syfte och frågeställning

Syftet med denna uppsats är att givet globaliseringens och migrationens förändringseffekter på medborgarskapet undersöka hur ett rättvist medlemskap bäst uppfylls så att det också är rättvist inkluderande för immigranter. En norm för hur detta bör ske kommer därför att utvecklas utifrån kosmopolitiska teorier om global rättvisa i förhållande till medborgarskap och den politiska gemenskapens gränser. Denna kommer sedan att tillämpas på en empirisk verklighet, vilken utgörs av den Europeiska Unionen. Syftet med detta är att se i vilken mån EU

uppfyller denna norm samt att belysa de hinder och värdekonflikter som uppstår. Uppsatsen söker därför svara på följande frågeställningar:

- Vad bör ett rättvist medlemskap vara och hur bör det utformas?
- I vilken utsträckning uppfylls normen för rättvist medlemskap inom den Europeiska Unionen?

Frågeställningarna delar naturligt in uppsatsen i två delar. Den första delen har en tydlig normativ prägel då den syftar till att utveckla den norm som ska ligga till grund för hur det rättvisa medlemskapet bör se ut. Den andra delen är av mer empirisk karaktär då den syftar till att applicera normen på en konkret verklighet.

1.2 Avgränsningar

Teoretiskt är studieobjektet avgränsat till nationalstaten som demokratisk liberal stat. I EU:s fall, som inte är en nationalstat men däremot bestående av sådana, utgår jag därför från EU som en liberal demokrati. EU fyller också funktionen av en empirisk avgränsning, det rättvisa medlemskapet undersöks alltså endast i den europeiska kontexten.

Det rättvisa medlemskapet är universellt till sin karaktär och omfattar alltså alla. Varför fokus läggs på just immigranternas inkludering är för att det är den gruppen som i störst utsträckning exkluderas från medlemskap.

När jag skriver om immigranter syftar jag till alla immigranter. Där det behövs kommer dock distinktioner göras, exempelvis mellan immigranter från andra och tredje land eller flyktingar som i vissa fall åtnjuter särskilda rättigheter.

1.3 Disposition

I det här inledande kapitlet har ämnet, syftet och avgränsningarna presenterats. I efterföljande kapitel kommer de metodologiska valen att presenteras samt materialet. Kapitel tre redogör för de två teorier som utgör det teoretiska ramverket, kosmopolitisk rättighetsteori och civil kosmopolitism. Kapitlet inleds också med en redogörelse för medborgarskapets förändring. I det fjärde kapitlet utformas det analytiska ramverket, det vill säga normen för det rättvisa medlemskapet. Analysen presenteras i kapitel fem och är uppdelad utefter den norm som utformas i kapitel fyra. Slutligen sammanfattas studiens slutsatser i det sjätte kapitlet.

2 Metodologi

2.1 Normativ metod

Denna uppsats är av det normativa slaget då den syftar till att besvara en fråga om hur något bör förhålla sig (Badersten 2004:7). Till grund för den normativa analysen ligger värden, precis som verkligheten gör för den empiriska analysen. Värden är företeelser vilka vi tillskriver positiva eller negativa egenskaper. Genom den normativa analysen möjliggörs ett vetenskapligt sätt att problematisera och rationellt argumentera för ställningstaganden i värdefrågor (ibid. s. 21).

Min problemformulering utgår ifrån att det finns mer eller mindre önskvärda sätt för att utforma det rättvisa medlemskapet. För att kunna rättfärdiga ett sätt framför ett annat krävs därför vissa definierade värden som utgångspunkt. Dessa värden kommer i sin tur att ligga till grund för den norm som ska karaktärisera det rättvisa medlemskapet. Skapandet av normen är vad man brukar benämna som en normativ analys i egentlig mening, vilket innebär att man utifrån en preciserad värdegrund argumenterar för ett visst ställningstagande (Badersten 2004:47). Att sedan använda normen för att värdera ett tillstånd i den empiriska verkligheten blir ett slags tillämpad normativ analys (Hedlund 2008:20). I det här fallet handlar det om att värdera i vilken mån medborgarskapsutformningen inom EU uppfyller kraven för ett rättvist medlemskap för immigranter. Att gå från skapandet av normen till tillämpningen av den kan ses som en vandring nedför abstraktionsstegen. Det som börjar med en abstrakt idé om vad det rättvist inkluderande medlemskapet bör vara slutar i en specifik kontext med en konkret innebörd.

Praktiskt fyller normen funktionen av ett analysverktyg som läggs som ett raster över det empiriska materialet. De kriterier som ställs upp i normen och som också uppfylls lyfts fram men framförallt är det intressant att problematisera det som normen förespråkar men som inte finner någon motsvarighet i det empiriska materialet (Hedlund 2008:20).

För att uppfylla uppsatsens syften kommer normen att utformas så att den blir tillämpbar på fallet. Man hade kunnat tänka sig en universellt utformad norm som prövas på fallet EU men jag menar att en sådan norm riskerar att gå miste om det specifika fallets förutsättningar och karaktär. Detta blir särskilt relevant eftersom medborgarskapsutformningen inom EU inte enbart har nationell förankring. Normen kommer därför att utformas så att hänsyn tas både till hur det rättvisa medlemskapet aktualiseras på EU-nivå och nationell nivå.

2.2 Val av fall

Jag har valt att studera EU som ett fall av hur det rättvisa medlemskapet kan utformas. EU är intressant utifrån flera aspekter, dels är EU ett exempel på hur globalisering genom ekonomisk integration och migration har förändrat nationalstatens förutsättningar, dels är inrättandet av det europeiska medborgarskapet ett exempel på hur medlemskap kan aktualiseras bortom nationalstaten gränser. Eftersom att uppsatsen också syftar till att undersöka motsättningen mellan inkludering och exkludering och hur det kan rättfärdigas blir EU även här intressant. Det europeiska integrationsprojektet är nämligen kritiserat för att ha en exkluderande karaktär som missgynnar immigranter.

Som nämnt ovan aktualiseras medlemskapsfrågan också på nationell nivå vilket innebär att hänsyn måste tas till den variation som finns mellan medlemsstaterna. För att få en representativ bild har jag därför valt att titta på tre medlemsstater som skiljer sig från varandra när det kommer till medborgarskapsutformning och inkludering av immigranter. Dessa är Frankrike, Tyskland och Nederländerna.

2.3 Material

Det empiriska materialet består av såväl primära som sekundära källor. De primära i form av EU-lagstiftning och de sekundära i form av vetenskapliga böcker och artiklar. EU-lagstiftningen är också av primär och sekundär form. De fördrag som hänvisas till är primära på det sättet att de är bindande för medlemstaterna i EU medan de direktiv som används är sekundära på så sätt att de är vägledande lagstiftning för medlemstaterna som själva ansvarar för implementeringen.

3 Teori

I detta avsnitt kommer det teoretiska ramverket som ska ligga till grund för utvecklingen av normen att presenteras. Två kosmopolitiska teorier utgör stommen men till att börja med kommer en kort redogörelse för medborgarskapets förändring över tid samt vilka effekter globalisering, migration och mänskliga rättigheter har på dagens medborgarskap.

3.1 Medborgarskap i förändring

Medborgarskapet har länge varit ett okontroversiellt begrepp med en relativt fast betydelse. Även om det under historiens gång förekommit olika typer av medborgarskap har dess funktion varit densamma. Medborgarskapet är den status man erhåller som medlem i en avgränsad politisk gemenskap. Under de senaste två seklerna har detta varit nära förknippat med nationalstaten. Den politiska gemenskapen är knuten till ett territorium, till en identitet och till en uppsättning rättigheter och skyldigheter. Territoriet markerar det område över vilket staten utövar suverän makt, det vill säga oberoende utåt och högsta auktoritet och rättsskälla inåt. Identiteten i form av gemensamt språk eller kultur förknippas framförallt med nation och nationalitet (Fernandez 2005:3-4). På senare tid har dock medborgarskapets anknytning till nationalitet och identitet blivit alltmer ifrågasatt. Förespråkare av ett så kallat postnationellt medborgarskap menar att medborgarskapet i dagens mångkulturella samhällen bör baseras på andra kriterier än nationalitet och att nationalitet och stat har kommit att separeras från varandra. De rättigheter och skyldigheter som den politiska gemenskapen förbinds till är kanske den dimension som vi främst relaterar till medborgarskapet. Som medborgare är man jämlikar genom exempelvis lika rösträtt och deltagande i det kollektiva beslutsfattandet (Bellamy 2008:1-2). Medborgarskapet utgör på så sätt ett viktigt medel för inkludering och exkludering, en avgörande distinktion mellan medborgare och icke-medborgare.

Medborgarskapet och nationalstaten har kommit att utmanas under de senaste decennierna i och med globaliseringens processer och förändringstendenser. Framförallt är den ökande transnationella migrationen en utmaning (Castels – Davidson 2000:6-8, Cole 2000:16, Joppke 2007:38). Människors mobilitet har ökat och fler befinner sig i rörelse över territoriella gränser än någonsin tidigare. Detta har gett upphov till stora transnationella grupper och samhällen varav många blir permanent boende i andra länder än sitt ursprungsland. Särskilt stora är migrationsströmmarna från syd till nord och öst till väst, vilket har gjort att de flesta av västvärldens länder idag är mångkulturella (Cole 2000:24–25). Med allt

fler människor bosatta i länder där de inte har medborgarskap överensstämmer sällan de territoriella gränserna med den politiska gemenskapens avgränsning. Detta innebär i många fall ett demokratiskt problem då den grupp som ska legitimera statens maktutövning inte innefattar alla som påverkas av den (Cole 2000: xi).

Framväxten av överstatliga institutioner och genomslagskraften för internationella normer så som de mänskliga rättigheterna är ytterligare viktiga påverkansfaktorer som följer med globaliseringen (Castels – Davidson 2000:4). Med den internationella rättens expansion förlorar medborgarskapet monopolet som tillhandahållare av rättigheter. Genom att de mänskliga rättigheterna kan appliceras på individer erhåller individer rättigheter och skyldigheter som blir gällande oavsett nationalitet och medborgarskap. Detta har dock i teorin större genomslagskraft än i praktiken eftersom implementeringen av de mänskliga rättigheterna till stor del vilar på det nationella planet. Däremot spelar överstatliga institutioner en viktig roll där Europeiska Unionen är ett tydligt exempel. Förutom att de mänskliga rättigheterna genom Europakonventionen blivit inkorporerade i medlemsländernas nationella lagstiftning har också enskilda individer möjlighet att överklaga nationellt fattade beslut till Europadomstolen (Fernandez 2005: 103-105). Ett annat exempel på hur internationella normer och lagstiftning begränsat enskilda staters handlingsutrymme är den i Flyktingkonventionen fastslagna principen om non-refoulement. Stater som ratificerat konventionen får därigenom inte avvisa flyktingar till länder där de riskerar förföljelse eller sitt liv (Cole 2000:37).

I Europa har det stora migrationstrycket i kombination med internationellt högre ställda krav för hanteringen av migranter inneburit en stor press för de europeiska staterna. Migrationspolitiken har kommit att präglas av restriktivitet och säkerhetsorientering. Med reduceringen av EU:s inre gränser har de yttre gränserna blivit allt viktigare för att skydda den inre marknaden och de europeiska medborgarnas friheter. Den förda politiken har utsatts för kritik både i dess interna och externa dimensioner. Hårt kontrollerade yttre gränser gör unionen svårtillgänglig för immigranter och riskerar att deras mänskliga rättigheter försummas. Detta gäller framför allt asylsökande och flyktingar. Internt uppstår diskrepanser mellan de som flyttar över gränserna inom EU och de som kommer från tredje land. I egenskap av EU-medborgare åtnjuter de europeiska invandrarna särskilda rättigheter (Munster 2009:3; Cole 2000:9; Hansen 2008:60). Hur dessa rättighetsasymmetrier gentemot tredjelandsmedborgare ska hanteras är en viktig aspekt av det rättvisa medlemskapet och är i stor utsträckning beroende av medborgarskapets utformning. Här ligger fokus på den interna dimensionen, alltså de immigranter som redan befinner sig i EU.

Inom studiet av internationell politik och politisk teori har ovanstående problematik fått stor uppmärksamhet. Mellan de olika teoriskolorna förs ett ständigt meningsutbyte om globaliseringens och migrationens påverkan på medborgarskapet och nationalstaten, vilka konsekvenser det får och hur det bör hanteras. Problematiken definieras ofta som en konflikt mellan partikulära värden och universella värden, mellan den enskilda statens rätt till självbestämmande och universella mänskliga rättigheter. Inom den liberala traditionen finns flera

positioner men det är framförallt den kosmopolitiska och komunitära som bildar motsatta sidor i diskussionen (Kalm 2008:106–107). Medan kosmopoliterna menar att det finns universella moraliska principer som förenar alla människor i en gemenskap menar komunitärerna att den politiska gemenskapen inte kan bli global då grupper kräver tillslutning genom delade skyldigheter och social värdegrund (Bellamy – Castiglione 1998:152-53). Denna uppsats tar sin utgångspunkt i den kosmopolitiska teoribildningen då den möjliggör en analys av hur universella värden kan förverkligas. Kosmopolitismen begränsar inte våra moraliska förpliktelser till nationalstatens gränser samtidigt som den inte avfärdar att vissa tillslutningar kan rättfärdigas. Det innebär dock att motsättningar mellan partikulära och universella värden uppstår men här skapar kosmopolitismen vägar för universella värden förverkligande i den partikulära kontexten. Den politiska gemenskapen i form av en demokratisk liberal stat kan ses som en sådan partikulär kontext med moraliska förpliktelser att uppfylla vissa universella värden.

I det följande kommer två kosmopolitiska teorier att presenteras ur vilka uppsatsens argument och värden som bildar normen för det rättvisa medlemskapet är hämtade från. För att tydliggöra värdekonflikten kommer dessa kontrasteras mot de argument och värden som motsatta positioner förespråkar, främst då komunitarismen.

3.2 Kosmopolitisk rättighetsteori

Det som här benämns som kosmopolitisk rättighetsteori grundar sig i den politiska teoretikern Seyla Benhabibs forskning kring den politiska gemenskapens gränser, medlemskapet och de principer som omfattar inkorporering av ”främlingen” i existerande samhällsstrukturer och styrelseformer. I kärnan av Benhabibs arbete ligger frågan om hur rättvist medlemskap ska kunna upprätthållas i liberala demokratier när global integration och rörelse av människor och kapital försvagar nationalstatens premisser. Genom att låta statsvetenskap, sociologi och normativ teori mötas bildar Benhabib grund för ett kosmopolitiskt svar. Till skillnad från andra kosmopolitiska teorier som ofta fokuserat kosmopolitisk rättvisa till rättvis distribution på det globala planet menar Benhabib att det även måste innefatta en vision om rättvist medlemskap (Soysal 2006:472).

Individualism och anspråk på universalitet är gemensamma kännetecken för hela den kosmopolitiska traditionen. Inte så sällan förknippas också kosmopolitismen med världsmedborgarskap. Just detta anspråk är ett av dem som det riktas starkast kritik mot. Idén om ett världsmedborgarskap anses av många orealistiskt. Det som i den universella idén handlar om att innefatta alla kan i realiteten komma att innebära ingen (Fernandez 2005:117, 122). Även Benhabib sällar sig till dem som förhåller sig kritiska till denna fåra av kosmopolitismen. Trots de tendenser som finns till inneslutning och exkludering inom nationalstaten, vilka blir svåra att rättfärdiga i den globaliserade världen, återoppar

Benhabib varken världsmedborgarskap eller statssystemets nedmontering. Istället understryker Benhabib vikten av medlemskap i avgränsade politiska gemenskaper men med demokratiska förpliktelser som inte nödvändigtvis behöver baseras på nationalstatsstrukturer. Idag finns såväl subnationella som supranationella nivåer som kan fylla liknande funktioner som nationalstaten (Benhabib 2004:2-3). Det här är ett exempel på hur universella värden, när de inte kan förverkligas genom ett faktiskt universellt världsmedborgarskap istället kan förverkligas i en partikulär politisk gemenskap.

I boken ”The Rights of Others – Aliens, Residents and Citizens” (2004) tar Benhabib avstamp i Immanuel Kants idéer om den kosmopolitiska federalismen och Hanna Arendts arbeten om rätten till rättigheter. Mellan det legala och moraliska finns enligt Kant tre nivåer av relationer att ta hänsyn till; den mellan individer inom en stat, den mellan stater och den mellan individer och främmande stater. Här är det den senare som är av intresse. När det gäller individers vistelse på främmande staters territorium bör tillfällig vistelse vara en rättighet. Detta bygger på två antaganden; att alla människor har förmågan att förenas i en gemenskap samt att jordens yta ägs gemensamt (ibid. s.25, 29-30). Det första antagandet är det som enligt Benhabib kan rättfärdiga den kosmopolitiska rätten. Hon går dock längre än Kant som menar att tillfällig vistelse¹ är en rättighet medan permanent uppehåll bara är ett privilegium. Stater är skyldiga att bevilja det första men har ett val när det kommer till det andra. Här menar Benhabib att permanent uppehåll också kan vara en rättighet utifrån en förståelse om att alla människor har rätten till ett medlemskap (ibid. s.38, 59). Detta kan härledas ur Arendts resonemang om rätten till rättigheter. Arendt menar att rätten till rättigheter handlar om ett erkännande av människors status som bärare av rättigheter vilket i sin tur förutsätter ett erkännande av ens medlemskap, tillhörigheten i en organiserad mänsklig gemenskap. Erkännandet som också genererar ömsesidiga skyldigheter är något som förverkligas inom ramen för den politiska gemenskapen där vi bedöms utifrån våra handlingar och inte utifrån det som definierar oss vid födseln. Arendt förespråkar alltså ett civilt och inte ett etniskt ideal som grund för tillhörighet och dess styrelseformer (ibid. s.57, 59-60).

Trots deras kritik mot nationalstatssystemet förhåller sig såväl Kant som Arendt skeptiska till både idéer om världsmedborgarskap och världsregering. Genom det demokratiska självbestämmandet blir den suveräna statens exkluderande territoriella kontroll ett exklusivt privilegium som tas för given. Kant kan därför inte göra moraliskt anspråk på permanent uppehåll medan medlemskapet för Arendt enbart blir en negativ rättighet, det vill säga stater är skyldiga att inte neka människor rätten till rättigheter men inte skyldiga att tillhandahålla dem. I motsats till detta menar Benhabib att den kosmopolitiska rätten kan skapa skyldigheter som överlappar den suveräna rätten, exempelvis

¹ Rätten till tillfällig vistelse kan vi idag hitta motsvarighet till i flyktingkonvention genom den så kallade principen om non-refoulement, alltså staters skyldighet att ge tillträde till människor som hotas av förföljelse (Benhabib 2004:35).

genom att rätten till medlemskap inkorporeras i de mänskliga rättigheterna (Benhabib 2004: 22, 66-67). För att visa hur detta ska ske måste vi dock visa på hur konflikten mellan universella och partikulära värden tar sig uttryck.

Den demokratiska liberala staten har i huvudsak två förpliktelser som står i motsättning till varandra, självbestämmanderätt å den ena sidan och universella mänskliga rättigheter å den andra. Självbestämmanderätten är särskilt tydlig i migrationsfrågan där stater genom immigrationspolicys reglerar vilka som får tillträde. Samtidigt måste dessa policys ta hänsyn till de krav som ställs upp i konventioner om de mänskliga rättigheterna (Benhabib 2003:443). Dessa motsättningar finns också inneboende i bland annat FN:s deklaration om de mänskliga rättigheterna. Artikel 13 i deklarationen är ett exempel där fri rörlighet över gränser fastslås som en fundamental rättighet för människor att kunna förverkliga sina liv och förbättra sina levnadsvillkor. Men det är enbart rätten till emigration, rätten att lämna sitt land som fastslås, vilket inte möts upp av rätten att immigrera till ett land. Enbart i vissa fall, så som förföljelse, ska rätten till asyl garanteras vilket fastslås i artikel 14. Det ställs heller inga krav på stater att ge immigranter tillträde eller att bevilja bosatta immigranter medborgarskap. Benhabib menar dock att permanent främlingskap i ett land varken är kompatibelt med demokratiska liberala värden eller mänskliga rättigheter då det är ett berövande av individuella friheter (UDHR: artikel 13, 14; Benhabib 2004: 3,11).

Genom det Benhabib benämner som den kommunikativa friheten kan flera av de ovan nämnda motsättningarna lösas upp och rätten till medlemskap rättfärdigas som en mänsklig rättighet. Den kommunikativa friheten innebär att grunder som anges som anledning till att en person förvägras medlemskap i en stat ska accepteras av båda sidor, alltså både i fallet då man är immigranten som söker medlemskap eller den som ska bevilja medlemskap. Det måste finnas en ömsesidig acceptans som tillämpas lika för alla. Orsaker till uteslutning som bygger på egenskaper så som kön, etnicitet, religion eller sexualitet kan därför inte försvaras då de reducerar den enskildes möjlighet att utöva den kommunikativa friheten. Det syftar alltså till respekt för den personliga autonomin och jämlikhet mellan individer. Däremot kan krav på uppfyllda kriterier så som språkstest tillåtas då dessa inte förhindrar individers kommunikativa frihet (Benhabib 2004:133, 138-139).

Detta kan kontrasteras mot vad en komunitär position skulle innebära i frågan. Här får Michael Walzer, en av de främsta kommunitaristiska förespråkarna, representera den komunitära positionen. Kommunitärerna som till skillnad från kosmopoliterna slår vakt om mer partikulära värden menar att värdet av kulturerna och grupperna särart kräver slutenhet för att utgöra en stabil referenspunkt i människors liv. Politiska gemenskaper behöver en delad identitet och det är därför de som redan är medlemmar i en gemenskap som bör avgöra vilka som ska beviljas tillträde och medlemskap. Valet görs i enlighet med gemenskapens självuppfattning om vad medlemskap är och bör vara i deras avgränsade grupp. Medlemskap är alltså något som ges till främlingar vilket innebär att dess distribution är beroende av gemenskapens relation till främlingen (Walzer 1983:32, 39). I fall då immigrationstrycket är väldigt högt menar Walzer

därför att det är rättfärdigat att välja dem som har mest direkta samband till den egna gemenskapens sätt att leva (ibid. s.49).

Även om regleringen av inkluderings- och exkluderingspolicys enligt Walzer uteslutande är det kollektiva självbestämmandets rätt kan principen han benämner som ömsesidigt bistånd begränsa denna rätt. I vissa fall kan främlingar ha rätt till gemenskapers hjälp och gästfrihet, exempelvis i egenskap av flyktingar. Det ömsesidiga biståndet skulle på sätt sträcka sig över politiska, kulturella och språkliga gränser och bli en yttre princip för tilldelning av medlemskap, vilken är oberoende av den enskilda gemenskapens uppfattning (Walzer 1983:32-33). Walzer understryker dock att principen om ömsesidigt bistånd enbart kan modifiera, inte omvandla en antagningspolitik som grundar sig ett visst samhälles självuppfattning (ibid. s. 51).

Benhabib och Walzer tillskriver den politiska gemenskapen olika värden vilket resulterar i särskiljande perspektiv på den demokratiska liberala staten. I motsats till Walzer betraktar inte Benhabib den demokratiska liberala staten som en kulturellt och etiskt holistisk enhet. Det är inte värden såsom gemensam kultur och identitet som gör att den politiska gemenskapen kräver tillslutning och gränser. Snarare är det förverkligandet och upprätthållandet av demokratisk legitimitet som kräver detta. Demokratiska tillslutningar är därför mer eller mindre rättfärdigade och kan alltid ifrågasättas, omvärderas och avinstitutionaliseras. Formandet av den politiska gemenskapen är en självkonstituerande process som är ständigt pågående (Benhabib 2004:17,73).

3.3 Civil kosmopolitism

Teorin om civil kosmopolitism, utarbetad av Gerard Delanty, utgör för uppsatsen ett viktigt komplement till den ovan presenterade kosmopolitiska rättighetsteorin. Med hjälp av denna teori kommer de värden och argument som lyfts fram ovan att förstärkas och kompletteras.

Även Delanty sällar sig till den kosmopolitiska fåran och anlägger som många andra medborgarskapsforskare ett postnationellt perspektiv på medborgarskapet. Han argumenterar exempelvis för att det idag är uppehållsorten snarare än födelseorten som bör styra rätten till medborgarskap. Det innebär inte att det ena medborgarskapet ersätter den andra utan att medborgarskapet som baseras på uppehållsort överlappar det som baseras på födelseort. I likhet med Benhabib ställer han sig också kritisk till en kosmopolitisk modell baserad på världsmedborgarskap och argumenterar istället för betydelsen av kosmopolitiska offentliga sfärer. Betydelsen av uppehållsorten och framväxten av kosmopolitiska offentliga sfärer kommer att utgöra de viktigaste bidragen till det analytiska ramverket. Men till att börja med kommer Delantys syn på rättigheter och hur de kan kopplas till resonemanget i den föregående teorin presenteras.

Vikten av rätten till ett medlemskap härledde Benhabib utifrån Arendts argument om rätten till rättigheter men vilka dessa rättigheter är beror på vilken typ av medlemskap vi syftar till. Här är det medborgarskapet som markör för

medlemskap i den politiska gemenskapen som står i fokus. Vilka rättigheter som medborgarskapet ska innefatta är inte entydigt men genom att utgå från en av de mest refererade moderna medborgarskapsmodellerna närmar sig Delanty en definition av rätten till rättigheter i en globaliserad kontext. Thomas H. Marshalls medborgarskapsmodell som framarbetades under 1950-talet har sin utgångspunkt i det brittiska medborgarskapets framväxt och grundar sig på idén om att samhällsmedlemskapet måste baseras på en princip om allmän jämlikhet. Alla som bär medborgarskapsstatus är jämlikar i det att de delar vissa rättigheter och skyldigheter.

Enligt Marshall bar medborgarskapet tre typer av rättigheter vilka har utvecklats under olika tider. De civila rättigheterna utvecklades under 1600-talet och gällde framförallt åsiktsfrihet, yttrandefrihet, rätt att ingå avtal och rätt till privat egendom. Den andra kategorin är de politiska rättigheterna som utvecklades under 1800-talet och innebar att medborgarrättigheter så som rösträtt faktiskt skulle omfatta alla vuxna medborgare och inte enbart män. Den sista kategorin som utvecklades under 1900-talet var de sociala rättigheterna vilka förknippas med välfärdsstaten och handlar framförallt om tillgången till vård och utbildning (Delanty 2002:37-39). Dessa rättigheter är i allra högsta grad fortfarande giltiga när vi talar om medborgarskapet men idag finns det ytterligare dimensioner att ta hänsyn till.

Delanty menar att Marshalls modell är otillräcklig, bland annat för att den inte tar hänsyn till kulturella rättigheter. Principen om formell jämlikhet kan inte enbart upprätthållas genom en modell för sociala rättigheter eftersom det finns andra typer av exkludering som inte kan infogas i en sådan modell, exkludering som grundar sig i etnicitet är ett exempel (Delanty 2009:57,113).

Flera av de ovan nämnda rättigheterna utgör grundläggande delar av ett medborgarskap i en demokratisk stat även om det förekommer skillnader, särskilt vad gäller sociala och kulturella rättigheter. Oavsett vilka rättigheter som infogas i medborgarskapet institutionaliserar de en formell jämlikhetsprincip eftersom alla individer i lagens mening är jämlikar. De medborgerliga rättigheterna är alltså statsspecifika medan mänskliga rättigheter är moraliska rättigheter som alla individer åtnjuter i egenskap av att vara människor. Delanty menar dock att distinktionen mellan mänskliga rättigheter och medborgerliga rättigheter suddas ut i och med att den internationella rätten i allt större utsträckning införlivas i nationella rättssystem (Delanty 2002:119,135). Detta kan kopplas till Benhabibs ambition att inkorporera rätten till medlemskap i de mänskliga rättigheterna. När medborgarskapet, vilket vi definierar som medlemskapet i den politiska gemenskapen, närmar sig de mänskliga rättigheterna kan medborgerliga rättigheter inte längre nekas utan att mänskliga rättigheter samtidigt nekas.

Det finns ytterligare två dimensioner i vilka Marshalls teori brister enligt Delanty, dels på grund av att teorin inte tar sig an globaliseringens förändringseffekter på nationalstaten, dels för att den inte behandlar nationalitetens separation från medborgarskapet (Delanty 2002:43-45). Den första dimensionen kan delvis förstås utifrån framväxten av kosmopolitiska offentliga sfärer medan den andra kan förstås utifrån uppehållsortens betydelse för medborgarskapet.

Enligt Delanty uppstår kosmopolitiska offentliga sfärer när transnationella, nationella och lokala offentliga sfärer kommer i kontakt med varandra och på grund av detta genomgår en förändring. När dessa sfärer kommer i kontakt med varandra förändras gamla styrelseformer och nya uppstår vilket kan sätta nationalstatens styrelseformer ur spel (Delanty 2002:23). EU är det främsta exemplet där den demokratiska ordningen har omgestaltats i en flerskiktad styrelseform. I och med att styrningen nu sker på såväl subnationell som nationell och transnationell nivå decentraliseras även medborgarskapet. De olika komponenterna av medborgarskapet fokuseras inte längre till en nivå även om det är den nationella nivån fortfarande är den viktigaste. De sociala rättigheterna som är starkt relaterade till välfärdsstaten aktualiseras fortfarande enbart på den nationella nivån medan den politiska styrningen har transnationaliserats och därför aktualiseras också politiska rättigheter på den transnationella nivån (ibid. s. 215-217).

Detta leder in till den andra dimensionen, nationalitetens separation från medborgarskapet. När medborgarskapets komponenter börjar aktualiseras på andra nivåer än den nationella blir medborgarskapets koppling till nationaliteten svagare vilket också gör att medborgarskapet inte längre bär en specifik identitet utan kan kopplas till multipla identiteter. Detta blir särskilt tydligt där den kulturella mångfalden och immigrationen är stor (Delanty 2002:210-211). När nationalitetens koppling till medborgarskapet försvagas blir också födelseorten som kriterium för medborgarskap mindre relevant eftersom det likställer medborgarskap med nationalitet. Delanty menar därför att den normativa utgångspunkten istället bör vara uppehållsorten. På så sätt skulle medborgerliga rättigheter kunna sträcka sig till att även innefatta immigranter. I EU:s fall skulle det innebära att det europeiska medborgarskapet överlappar det nationella genom att baseras på uppehållsort och på så sätt innefatta både icke-europeiska immigranter och europeiska medborgare som invandrar inom unionen. Det nationella medborgarskapet som baseras på födelseort skulle alltså finnas kvar men anpassas så att det konvergerar med det europeiska medborgarskapet (ibid. s.195-196).

4 Analytiskt ramverk – En norm för rättvist medlemskap

I detta avsnitt kommer de argument och slutsatser som lyftes i teorikapitlet att kombineras och konkretiseras till en sammansatt analysram för värdering av hur väl medborgarskapsutformningen inom den europeiska unionen uppfyller normen för det rättvisa medlemskapet.

I dagens globaliserade värld med migrationer som gör att allt fler människor befinner sig i länder där de inte har medborgarskap finns enligt den *kosmopolitiska rättviseuppfattningen* ett behov av en idé om det rättvisa medlemskapet. Detta medlemskap bör vara universellt i den meningen att det är en mänsklig rättighet, det bör vara jämlikt i betydelsen inte diskriminerande mellan individer och det bör vara inkluderande i syfte att motverka främlingskap. För att utforma ett sådant medlemskap måste de grundläggande värden som är avgörande för dess realiserande definieras.

Enligt argumentationen i föregående kapitel utkristalliserades framförallt två värden genom vilka en kosmopolitisk norm för rättvist medlemskap uppfylls; *rätten till rättigheter* genom *rätten till medlemskap* samt *demokratisk legitimitet*. Jag kommer i fortsättningen att referera till det första värdet som *rätten till medlemskap* eftersom det förverkligar *rätten till rättigheter* genom att befästa och erkänna individers rätt till rättigheter.

Hur avgör vi då empiriskt om *rätten till medlemskap* föreligger? Enligt Benhabibs resonemang är permanent främlingskap oförenligt med demokratiska liberala värden. Det måste alltså finnas en *process mot fullvärdigt medlemskap* som alla immigranter som fått tillträde till ett land, antingen genom asyl eller genom uppehållstillstånd, innefattas av. Medborgarskapet som ett fullvärdigt medlemskap kan för immigranter i de flesta länder förvärfvas genom naturalisering, ansökan om medborgarskap. Kraven för naturalisering kan se olika ut men bygger framförallt på att immigranten uppehållit sig i landet ett visst antal år. Ibland ställs också krav på språkkunskaper och samhällskunskaper (Koopmans et al. 2005:35). Som framgår i teorikapitlet spelar det mindre roll hur kraven är utformade så länge de inte är diskriminerande eller utesluter människor från möjligheten till naturalisering. Att bevilja medborgarskap beroende på immigrantens kulturella närhet till det mottagande samhället, i enlighet med Walzers resonemang, skulle alltså inte vara tillämpligt då det ger utrymme för diskriminering.

Upphållsorten som referenspunkt för medborgarskapet är ett annat led som kan lyftas in i utformningen av det rättvisa medlemskapet. Genom att skifta referenspunkten från födelseort till uppehållsort skulle alla som uppehåller sig inom den enskilda politiska gemenskapens territorium ha rätt till medborgarskap.

Detta skulle innebära att immigranter i egenskap av invånare på lika villkor inkluderas som medlemmar och därmed blir erkända som bärare av rättigheter. Värdet av rätten till medlemskap skulle på så sätt uppfyllas. När det kommer till det europeiska medborgarskapet skulle det innebära att diskrepanser mellan immigranter från tredje land och inomeuropeiska immigranter överbyggs i och med att båda i egenskap av invånare på lika villkor inkluderas som medlemmar.

Som vi såg i teorikapitlet blir det särskilt i EU:s fall viktigt att för det rättvisa medlemskapet också ta hänsyn till framväxten av kosmopolitiska offentliga sfärer, då dessa gör att olika medborgerliga rättigheter aktualiseras på olika nivåer. Eftersom vissa medborgerliga rättigheter så som sociala rättigheter enbart aktualiseras på den nationella nivån kan det europeiska medborgarskapet aldrig ersätta det nationella som fullvärdigt medborgarskap. Att basera det europeiska medborgarskapet på uppehållsort skulle trots att det utjämnar diskrepanser mellan olika grupper av immigranter ändå bli ett andra klassens medborgarskap. Detta eftersom skillnader mellan medborgare och icke-medborgare i det enskilda landet kvarstår. Medborgarskap baserat på uppehållsort förlorar dock inte sin relevans eftersom att det fortfarande realiserar rätten till medlemskap, om än inte ett fullvärdigt sådant i nationell mening. Däremot innebär det att tillgången till ett nationellt medborgarskap måste upprätthållas genom möjlighet till naturalisering. För att värdera huruvida EU möjliggör ett rättvist medlemskap för immigranter kan vi alltså inte undersöka det europeiska medborgarskapet som isolerat från det nationella utan måste ta hänsyn till utformningen av båda.

Det blir allt tydligare att de komplexa strukturer som den europeiska unionen bygger på är viktiga att ta hänsyn till i medborgarskapsutformningen. För att inte förhindra att normen för det rättvisa medlemskapet teoretiskt sett ska kunna uppfyllas kommer normen att delas in i två delar så att kriterierna anpassas efter den europeiska kontexten. Eftersom medborgarskap inom EU aktualiseras på det nationella såväl som på det europeiska planet blir det nödvändigt att ha kriterier som möjliggör det rättvisa medlemskapet på båda nivåerna, vilket de ovan diskuterade kriterierna lämpar sig för. Eftersom naturalisering är det sätt genom vilket immigranter kan få medborgarskapsstatus i enskilda länder blir processen mot naturalisering, som en process mot fullvärdigt medlemskap, ett kriterium för det nationella planet. På det sättet finns det en ständigt pågående inkluderingsprocess som utjämnar skillnader mellan medborgare och icke-medborgare. Motsvarande för det europeiska planet blir istället uppehållsorten som kriterium för att uppfylla värdet av rätten till medlemskap. Som tidigare konstaterat skulle det utjämna skillnader mellan tredjelandsmedborgare och de immigranter som kommer från ett annat EU-land.

Demokratisk legitimitet är normens andra värde, som jag menar uppfylls genom kriteriet för rösträtt. I föregående kapitel klargjordes att möjligheten för människor att utöva sina individuella fri- och rättigheter är beroende av tillhörigheten i en politisk gemenskap, samtidigt som politiska gemenskaper kräver tillslutning vilket kan innebära exkludering. Tillslutning kan dock rättfärdigas utifrån värdet om demokratisk legitimitet som syftar till att alla som påverkas av ett beslut också ska ha inflytande över beslutet. Den politiska gemenskapens gränser måste alltså överensstämma med de gränser som beslutet

sträcker sig till. I den demokratiska liberala staten är detta något som regleras genom rösträtt men eftersom rösträtten är en exklusiv medborgarlig rättighet riskerar den att bli exkluderande då immigration gör att den politiska gemenskapen inte enbart består av medborgare. För att demokratisk legitimitet faktiskt ska föreligga måste alltså rösträtten omfatta alla i den politiska gemenskapen. Just av denna anledning måste demokratiska tillslutningar ständigt omformas och ifrågasättas för att inte delar av den politiska gemenskapen ska exkluderas från inflytande över beslut som även påverkar dem.

För att vara konsekvent i normens utformning delas även det här kriteriet upp för att ge värdet demokratisk legitimitet motsvarigheter på det nationella och det europeiska planet. På det nationella planet innebär det att naturaliserade medborgare på samma villkor som nationella medborgare har rösträtt i de val som hålls inom statens gränser, medan det på det europeiska planet innebär att tredjelandsmedborgare på samma villkor som inomeuropeiska immigranter får rösta i lokala val samt val till Europaparlamentet.

	Nationell nivå	EU-nivå
Exkluderingsproblem	Medborgare – Icke-medborgare	TLM – EU-medborgare
<i>Rätten till medlemskap</i>	<i>Process mot naturalisering</i>	<i>Uppehållsort</i>
<i>Demokratisk legitimitet</i>	<i>Rösträtt i samtliga val (lokala, regionala, nationella)</i>	<i>Rösträtt i lokala val samt val till Europaparlamentet</i>

TLM – Tredjelandsmedborgare

Normen har här fått en sammansatt utformning genom att den fungerar både horisontellt och vertikalt. Horisontellt konvergerar kriterierna mellan det nationella och europeiska planet och vertikalt är kriterierna ömsesidigt beroende på så sätt att de i viss mån överlappar och förutsätter varandra.

5 Analys

För att analysen ska bli tydlig kommer den att delas upp enligt normens utformning. Till att börja med värderas det europeiska planet utifrån de två värdena med tillhörande kriterier. Därefter görs motsvarande värdering av det nationella planet.

5.1 Det europeiska medborgarskapets inrättande

“Citizenship of the Union is hereby established. Every person holding the nationality of a Member State shall be a citizen of the Union.” (Treaty on European Union, 1992, Article 8). I Maastrichtfördragets åttonde artikel etableras det europeiska medborgarskapet² och får i det efterföljande Amsterdamfördraget också ett tillägg som fastslår att unionsmedborgarskapet ska komplettera och inte ersätta det nationella medborgarskapet (Amsterdamfördraget, 1997, Artikel 17). Under artikel åtta listas en rad rättigheter, bland annat rätten att fritt röra sig och uppehålla sig inom medlemsstaternas territorium. Där finns också rätten att rösta och kandidera i val till Europaparlamentet samt rätten för unionsmedborgare att på samma villkor som medlemstatens medborgare rösta och kandidera i kommunal val på bostadsorten (Treaty on European Union, 1992, Article 8a-b). Unionsmedborgare som vistas i tredje land har även rätt till stöd från medlemstaternas diplomatiska och konsulära myndigheter i det aktuella landet samt rätt att göra framställningar till Europaparlamentet och den europeiska ombudsmannen (ibid. Article 8c-d). De rättigheter som unionsmedborgarskapet erbjuder är i omfattning långt ifrån ett nationellt medborgarskap som i mycket större utsträckning omfattar exempelvis politiska och sociala rättigheter. Men unionsmedborgarskapet befäster ändå EU:s medlemstater som en politiskt avgränsad gemenskap där särskilda rättigheter åtnjuts.

En läsning av Maastrichtfördraget åttonde kapitel ger en bekräftelse på att det europeiska medborgarskapet inte baseras på uppehållsort eftersom det enbart kan erhållas genom nationalitet i någon av medlemsstaterna. Men det räcker inte med att studera artikel åtta för att avfärda kriteriet för uppehållsort som ouppfyllt. Förslag från olika EU-institutioner såväl som sekundär lagstiftning i form av direktiv indikerar att uppehållsorten i många fall är gällande vilket gör det nödvändigt att sätta olika bestämmelser i relation till varandra. Många studier som

² I det senast antagna fördraget, Lissabonfördraget från 2009, behåller det europeiska medborgarskapet samma status men återfinns istället under Artikel 20 i Fördraget om europeiska unionens funktionssätt (TEU 2010:56).

gjorts på EU pekar på att *domicile* (uppehållsort) är en standard som gradvis faktiskt håller på att ersätta nationalitet som standard för medlemskap (Kostakopoulou 2001:181). I den fortsatta analysen kommer detta att studeras närmare för att avgöra i vilken utsträckning kriteriet uppehållsort som grund för medlemskap är gällande.

När det gäller demokratisk legitimitet anges det ofta som en av anledningarna till varför unionsmedborgarskap skulle inrättas överhuvudtaget. Huruvida inrättandet faktiskt har bidragit till att öka den demokratiska legitimiteten är dock omdiskuterat eftersom det inte är på EU-nivå som definitionen av vilka som ska vara unionsmedborgare bestäms (Lokrantz Bernitz 1999: 513-516). Definitionen avgörs istället, till följd av artikel åtta, på den nationella nivån. Detta blir intressant när kriteriet för rösträtt ska undersökas eftersom rösträtten är en rättighet som uteslutande tillerkänns medborgare.

5.1.1 Uppehållsortens betydelse för rätten till medlemskap i EU

För att undersöka i vilken utsträckning värdet av rätten till medlemskap uppfylls på det europeiska planet används kriteriet *uppehållsort* som referenspunkt. Ovan kunde vi konstatera att detta kriterium inte är fullständigt uppfyllt eftersom det fullvärdiga medlemskapet i EU, unionsmedborgarskapet, inte erhålls genom uppehållsorten utan genom nationstillhörighet i någon av medlemsstaterna. Men vid sidan av EU-medborgarskapet finns andra bestämmelser i form av sekundär lagstiftning som indikerar att immigranter i viss utsträckning erkänns som medlemmar av den politiska gemenskapen i EU (Kostakopoulou 2001: 181-182).

I och med att Amsterdamfördraget antogs 1997 inrättades i EU ett arbetsområde för ”frihet, säkerhet och rättvisa” inom vilket politiska riktlinjer ska fastställas i program som löper i femårsperioder (Europeiska kommissionen 2004:3). 1999 inleddes den första femårsperioden med Tammerforsprogrammet som fastslog att Europeiska Unionen måste säkerställa en rättvis behandling av tredjelandsmedborgare som lagligen vistas i medlemsstaterna samt att ge dem rättigheter och skyldigheter som är jämförbara med EU-medborgarnas. Anledningen till detta var att arbetsvillkoren för olika kategorier av tredjelandsmedborgare kunde skilja sig mellan medlemsländerna. I vissa länder kunde tredjelandsmedborgare av en viss nationalitet åtnjuta särskilda rättigheter i förhållande till tredjelandsmedborgare av andra nationaliteter. En sådan osäkerhet i rättsläget för arbetstagare från tredje land, menade man, försatte dem i en sämre ställning gentemot europeiska arbetstagare (Europeiska kommissionen 2007a). Till följd av detta har en rad direktiv antagits för olika typer av likabehandling i syfte att minska orättvisa skillnader mellan EU-medborgare och tredjelandsmedborgare.

I direktivförslaget COM(2007) 638 som behandlar tredjelandsmedborgares rätt, som lagligen vistas på unionens territorium, att fritt bosätta sig för arbete i medlemsstaterna är ett exempel på hur en princip om likabehandling tillämpas för att undvika det man kallar för ”rättighetsklyftor”. I det här fallet har tredjelandsmedborgare erkänts som likvärdiga deltagare och bidragare till det

europiska samhället och ekonomin, genom sitt arbete och sin skattebetalning (European Commission, 2007:3). Därav bör de också vara likvärdiga bärare av rättigheter. I direktivet fastslås därför att arbetande tredjelandsmedborgare ska åtnjuta samma arbetsrelaterade rättigheter som unionsmedborgarna i syfte att motarbeta utnyttjande på arbetsmarknaden till följd av deras andrahandstatus (ibid.). Detta aktualiserar flera av de rättigheter som fastslås i den europeiska unionens stadga om grundläggande rättigheter, däribland rätten till mötes- och föreningsfrihet, lika arbetsvillkor, icke-diskriminering samt social trygghet (ibid.; Rättighetsstadgan, 2007, artikel 12, 15.3, 21, 34).

Direktiv 2003/109/EG som behandlar tredjelandsmedborgare som uppehållit sig under längre tid i unionen är en av de längst framskridna bestämmelserna för att motverka skillnader mellan immigranter och unionsmedborgare. Här fastslås att tredjelandsmedborgare som varit bosatta i en medlemsstat under en femårsperiod, utan längre avbrott, bör tillerkännas likvärdiga rättigheter som unionsmedborgarna. Detta eftersom de då anses ha förankring i landet. Rättigheterna tillerkänns genom en status för varaktig bosättning vilken immigranterna ansöker om hos den aktuella medlemsstaten (Europeiska rådet 2003, artikel 4.1, 7.1). Detta kan liknas vid naturalisering som är ansökan om nationellt medborgarskap och som i de flesta stater beviljas efter vissa uppfyllda krav, där språktest är ett exempel. I det här fallet beviljas status för varaktig bosättning, förutom kravet på fem års vistelse, efter att den ansökande kunnat visa ekonomiska medel att försörja sig och sin familj med för att inte vara det sociala systemet till last. Ytterligare kan medlemsstaterna kräva att vissa villkor för integration uppfylls (ibid. artikel 5.1-2). Det sista kravet är problematiskt eftersom det inte anges någon definition av ”integration” vilket ger ett tolkningsutrymme för medlemsstaterna som riskerar att villkoren blir diskriminerande. Men när statusen för varaktig bosättning väl har beviljats får tredjelandsmedborgaren ett permanent uppehållstillstånd och åtnjuter då unionsmedborgerliga rättigheter så som rätt till fri rörlighet inom unionen, rätt till utbildning, lika arbetsvillkor och rätt till socialt bistånd (ibid. artikel 8.1, 11.1).

De ovan beskrivna direktiven indikerar att uppehållsorten får betydelse i erkännandet av immigranter som medlemmar av det europeiska samhället. Immigranter får i takt med att deras uppehälle fortskrider mer förankring i samhället vilket också gör att de erkänns som bärare av rättigheter oberoende av deras nationalitet. Så långt uppfylls värdet av rätten till medlemskap. Det finns heller inte någon motsättning i att sätta tidskrav på kriteriet för uppehållsort. Som vi såg redan i teorikapitlet finns det ingen motsättning i att ställa upp krav så länge de inte strider mot den kommunikativa friheten.

Huruvida uppehållsorten har fått sådan betydelse att rätten till medlemskap också grundar sig i icke-diskriminering och jämlikhet är svårt att hävda. Mycket tyder på att medlemskap som grundar sig på nationalitet fortfarande är den dominerande referenspunkten vilket i så fall skapar grund för diskriminering gentemot tredjelandsmedborgare. Förslag på en stadga som grundar sig i uppehållsort har lyfts av såväl EU-institutioner som migranternas intresseorganisationer. Dessa förslag har dock mötts med skepsis från medlemsstaterna då rättigheter som härleds från uppehållsort och som stöds av

EU:s rättsliga och politiska system begränsar medlemstaternas möjlighet att själva reglera vilka som ska beviljas medlemskap (Geddes 2000: 641-643). Det är också enbart fastslaget att tredjelandsmedborgare ska ha jämförbara rättigheter vilket innebär att diskrepanser mellan immigranter från tredje och europeiska immigranter kvarstår. Att tredjelandsmedborgare överhuvudtaget inte beviljas rösträtt är kanske det främsta exemplet på hur de utesluts ur den politiska gemenskapen till följd av ett andrahandsmedlemskap där politiska rättigheter inte tillerkänns. Detta kommer att diskuteras närmare under nästa avsnitt.

5.1.2 Rösträtt och demokratisk legitimitet på det europeiska planet

2006 var 18,5 miljoner tredjelandsmedborgare bosatta inom EU, det är närmare 4 procent av befolkningen (Europeiska kommissionen 2007b). Denna andel av befolkningen har ingen möjlighet att påverka politiskt fattade beslut trots att de kan vara permanent bosatta och ha lika stor del i samhällslivet som övriga invånare. Som vi tidigare sett är rösträtten på det europeiska planet förbehållen unionsmedborgarna.

Det initiala syftet med rösträtt för EU-medborgarna på det europeiska planet var knutet till rätten till fri rörlighet, som på många sätt ligger i kärnan av den europeiska integrationen. Innan Maastrichtfördragets införande diskuterade man inom EU hurvida den fria rörligheten, som uppmuntrar till arbete och bosättning i andra länder, inte borde mötas upp av en möjlighet för de som nyttjar rätten till fri rörlighet att också ta del av det politiska livet på sin bosättningsplats. Utifrån detta formulerades rätten för unionsmedborgarna att rösta i lokala val samt val till Europaparlamentet. Ett större folkligt deltagande skulle också vara ett led i en ökad formell demokratisering av EU-institutionerna. Den politiska idén att genom medborgerlig inkludering öka känslan för tillhörighet och deltagande bygger delvis på att den fria rörligheten möjliggör för människor att under längre tid vistas i andra länder än sitt ursprungsland. Varför denna medborgerliga inkludering inte sträcker sig till att innefatta alla som är varaktigt bosatta är något av det europeiska medborgarskapets demokratiska legitimitetsbrist (Day – Shaw 2002: 184-185).

I många fall har tredjelandsmedborgare varit bosatta betydligt längre än de europeiska immigranterna (ibid.). En EU-medborgare som varit bosatt i två år kan ha möjlighet att rösta i lokala val till skillnad från en immigrant från tredje land som varit bosatt i åtta år. Detta är ur ett demokratiskt legitimitetsperspektiv fullständigt motsägelsefullt då tredjelandsmedborgaren i minst lika stor uträkning är föremål för kommunpolitikens beslut och maktutövning. Problemet avhjälpas inte förrän tredjelandsmedborgaren genom naturalisering blir nationell medborgare. Men inte heller detta bör betraktas som en lösning på legitimitetsproblemet över längre sikt. Vissa medlemsstater har nämligen

restriktiva *ius sanguinis*-principer³ för förvärv av nationellt medborgarskap, vilket i värsta fall innebär att såväl andra som tredje generationens immigranter ställs utanför möjligheten till politiskt deltagande (Day – Shaw 2002: 185-186).

Det är uppenbart att värdet för demokratisk legitimitet inte uppfylls på det europeiska planet då det finns en del av den politiska gemenskapen som exkluderas från de politiska rättigheterna och möjlighet till politiskt inflytande. Genom att rösträtten i EU-lagstiftningen förbehålls unionsmedborgarna blir också åtskillnaden mellan immigranter från tredje land och europeiska immigranter formellt institutionaliserade. I det här fallet har EU skapat en demokratisk tillslutning som inte kan rättfärdigas enligt den kosmopolitiska rätten.

5.2 Medborgarskap i Frankrike, Tyskland och Nederländerna

I det förra kapitlet undersöktes i vilken utsträckning värdet av rätten till medlemskap samt värdet av demokratisk legitimitet uppfylls på EU-nivå. Det blev tydligt att värdet av demokratisk legitimitet inte uppfylls medan värdet av rätten till medlemskap endast uppfylls till viss del. Detta kapitel kommer att fokuseras till den del av normen som riktar sig mot den nationella nivån. Här blir det nödvändigt att ta hänsyn till att olika medlemsstater tillskriver icke-medborgare olika rättigheter samt att villkoren för naturalisering skiljer sig. Tre nedslag kommer därför att göras i medlemsstaterna Frankrike, Tyskland och Nederländerna vars nationalitets- och medborgarskapslagar är olika utformade.

För att se i vilken utsträckning de tre staterna uppfyller värdet av rätten till medlemskap kommer alltså processen mot naturalisering användas som kriterium. Att samtliga stater överhuvudtaget tillhandahåller möjligheter till naturalisering tyder på att värdet till viss del uppfylls eftersom att det motverkar permanent främlingskap. Däremot återstår det att se huruvida processens utformning är kompatibel med värdet. Detta blir intressant när det kommer till icke-diskriminering och EU-medborgarskaps inverkan på de nationella lagarna.

Värdet av demokratisk legitimitet undersöks precis som på EU-nivån genom rösträtten men här med fokus på både nationella och lokala val.

5.2.1 Processen mot naturalisering

Som tidigare nämnt är medborgarskapet det fullvärdiga medlemskapet i den politiska gemenskapen varför det är önskvärt att alla som är en del i den politiska

³ Förvärv av nationellt medborgarskap kan antingen baseras på födelseort, *ius soli*, eller på blodsband eller härkomst, *ius sanguinis*. Baseras medborgarskapet på födelseort blir immigranternas barn oavsett föräldrarnas nationalitet medborgare. I det andra fallet måste medborgarskapet förvärvas genom naturalisering.

gemenskapen också är medborgare. Om inte medborgarskapet förvärfvas genom nationalitet kan det istället förvärfvas genom naturalisering vilket är det sätt för vilket immigranter kan bli medborgare i den stat där de blivit mottagna. Det är också därigenom som immigranter blir jämlikar inför lagen med samma rättigheter och skyldigheter som de nationella medborgarna. Det finns dock ytterligare en dimension att ta hänsyn till när vi undersöker möjligheten att förvärva medborgarskap. Medborgarskap som förvärfvas genom nationalitet kan nämligen delas upp två principer. Den ena bygger på att man automatiskt vid födseln får medborgarskap och därmed bär nationaliteten i det land man föds, *ius soli*, eller territorialprincipen. Den andra innebär att man vid födseln förvärfvar den nationalitet som föräldrarna bär, *ius sanguinis*, eller härkomstprincipen (Koopmans et al. 2005:34). Hur dessa två principer kombineras med policys för naturalisering gör det mer eller mindre svårt för immigranter att bli medborgare.

Frankrike är det land som har den tydligaste tillämpningen av *ius soli*, alltså förvärfv av medborgarskap vid födseln. För andra generationens immigranter innebär det automatiskt medborgarskap vid födseln medan första generationens immigranter måste genomgå en naturaliseringsprocess. Efter fem års bosättning kan ansökan om naturalisering göras vilket i ett europeiskt perspektiv är ett av de kortaste tidsvillkoren. Samtidigt ställs också krav på tillräckliga språkkunskaper och assimilation till det franska samhället. Assimilationsgraden bedöms under en intervju där exempelvis bärandet av huvudduk kan bedömas som otillräcklig (Ersanilli – Koopmans 2010:779).

Rätten till medlemskap uppfylls alltså i Frankrike i den mån att alla immigranter kan ansöka om naturalisering efter fem års bosättning. Vad som enligt normen blir en orättfärdig del i processen är assimileringsvillkoret som riskerar att individer diskrimineras till följd av deras religiösa tillhörighet.

Tyskland har till skillnad från Frankrike under lång tid tillämpat *ius sanguinis*-principen. Något som beror på att den (Väst) tyska staten under större delen av 1900-talet definierat medborgarskapet utifrån en förståelse om nationalitet som kulturellt och etniskt. Medborgarskapet skulle därför tillgängliggöras alla människor med tysk härkomst även om de under flera generationer inte varit bosatta i landet. Samtidigt fastslog man att Tyskland inte är ett immigrationsland och strävar därför inte efter att öka antalet medborgare genom naturalisering. Nationalitets- och medborgarskapslagen från 1913 samt utlänningslagen från 1965 började ändras först under 1990-talet. Innan dess fanns inga möjligheter att ansöka om naturalisering, enbart om det fanns ett offentligt intresse kunde naturalisering övervägas att beviljas (Anil 2005: 453-455). Detta är intressant utifrån det faktum att Tyskland är ett av de länder i EU med störst andel immigranter, närmare 10 procent. På grund av kritik mot den restriktiva nationalitets- och medborgarskapslagen samt EU-medborgarskapets krav på att medlemstaternas lagar harmoniseras har Tyskland genomfört stora policyförändringar på området (Rostek – Davies 2006: 23).

1999 infördes den nu gällande reformen vilken bland annat tillämpar *ius soli* för andra generationens immigranter. På så sätt ställs inte längre flera generationer utan medborgerliga rättigheter trots att de kan vara uppvuxna i det tyska samhället. Samtidigt sänktes kravet på antal bosättningsår från femton till åtta och

i likhet med Frankrike infördes krav på språkkunskaper. Att beviljas tyskt medborgarskap innebär dock att immigranter måste avsäga sig sitt ursprungliga medborgarskap. Dubbla medborgarskap är alltså inte tillåtet utom i vissa undantagsfall (Rostek – Davies 2006: 23-24). Huruvida detta kan tolkas som att rätten till medlemskap fråntas i det ursprungliga landet är svårt att bedöma beroende på att ursprungsländerna i sin tur tillämpar olika policys på området.

Det tyska exemplet illustrerar en skala från ett läge där rätten till medlemskap totalt förvägras till ett läge där rätten till medlemskap faktiskt uppfylls genom att en process mot naturalisering tillgängliggörs. Det finns alltså en funktion som utjämnar diskrepanser mellan medborgare och icke-medborgare. Samtidigt måste vi komma ihåg att distinktionen mellan europeiska immigranter och tredjelandsmedborgare kvarstår då Tyskland i egenskap av medlemsstat i EU också tillämpar europeiska medborgarskapslagar.

Nederländerna är det land som i jämförelse har haft de lägst ställda kraven för naturalisering. Medborgarskap anses stimulera integration men detta är också en uppfattning som under perioder kritiserats vilket har visat sig i de policys som tillämpats. I likhet med Frankrike tillämpas *ius soli*- principen och ansökan om naturalisering kan göras efter fem års bosättning. Under första delen av 1990 krävdes enbart enklare språkkunskaper och rätten till dubbelt medborgarskap infördes. Detta ledde till att andelen naturaliseringar per år ökade. Det var dock många som motsatte sig denna utveckling vilket gjorde att rätten till dubbelt medborgarskap togs tillbaka 1997 och 2003 infördes också strängare språkstest samtidigt som samhällskunskapstest infördes (Ersanilli – Koopmans 2010:778). Inget av dessa krav står emot rätten till medlemskap då de inte förhindrar tillgången till en process mot naturalisering. Däremot är det uppenbart att de syftar till att försvåra och därmed begränsa antalet beviljade medborgarskap vilket i sig är en exkluderande funktion som är svår att bedöma om den kan rättfärdigas.

5.2.2 Rösträtt och demokratisk legitimitet på det nationella planet

Det har tidigare konstaterats att medborgarskapet gör alla till jämlikar inför lagen vilket innebär att det inte görs några åtskillnader mellan dem som förvärvat medborgarskap genom nationalitet eller genom naturalisering. Naturaliserade medborgare har alltså rösträtt i såväl nationella som regionala och lokala val. Inget land i EU tillerkänner immigranter rösträtt i nationella val, och få i lokala, val innan de har beviljats medborgarskap och det är oavsett hur länge personen varit bosatt i landet. Av de tre länderna är det endast Nederländerna som skiljer sig på så sätt att rösträtt i lokala val även beviljas immigranter, under förutsättning att de varit bosatta i landet i fem år (Koopmans et al. 2005:44). I det här fallet beviljar Nederländerna rättigheter för immigranter som går utöver de som fastslås i EU-lag eftersom det där enbart är europeiska immigranter som har rösträtt i lokala val. I den bemärkelsen finns, formellt sett, ingen åtskillnad mellan tredjelandsmedborgare och EU-medborgare i Nederländerna. För den demokratiska legitimiteten är detta positivt då det innebär att alla som påverkas av lokalt fattade beslut ges möjlighet till inflytande.

Här blir det tydligt att normens värden i viss mån överlappar och förutsätter varandra. Så länge processen mot naturalisering tillgängliggörs alla immigranter har de möjlighet att bli medlemmar av den politiska gemenskapen vilket också innebär att de tillerkänns lika politiska rättigheter, så som rösträtt. Vi kan alltså inte hävda att värdet för demokratisk legitimitet inte uppfylls om värdet av rätten till medlemskap uppfylls, då det inte finns något kriterium som hävdar att rösträtt för immigranter ska beviljas från dag ett. Principiellt uppfylls alltså värdet av demokratisk legitimitet på den nationella nivån. Däremot kan det ifrågasättas om det praktiskt föreligger eftersom inte alla immigranter naturaliseras till medborgare.

Ansökningar om naturalisering som avslås innebär för individer fortsatt uteslutning från medlemskap i den politiska gemenskapen. För att bedöma huruvida de bakomliggande anledningarna till avslag kan rättfärdigas utifrån demokratisk legitimitet skulle kräva att enskilda fall undersöks. Som vi tidigare sett påverkar utformningen av kraven för naturalisering antalet beviljade medborgarskap. Det är därför inte svårt att tänka sig att strängare språktest eller frånvaron av dubbelt medborgarskap gör att färre naturaliseras till medborgare. Även om det inte finns något som förhindrar att naturaliseringsprocessen genomgås flera gånger är det också möjligt att vissa individer förblir permanent bosatta i ett land under hela sitt liv utan medborgarskap. Det blir då svårt att utifrån demokratisk legitimitetssynpunkt rättfärdiga att de inte beviljas rösträtt.

6 Slutsatser

Slutsatserna som kan dras utifrån den värdering som gjordes i analysen ovan kommer här att presenteras. Till att börja med vill jag dock återknyta till uppsatsens inledande syfte, att besvara frågeställningen om vad det rättvisa medlemskapet bör vara och hur det bör utformas.

Den inledande frågeställningen besvarades i uppsatsens första del genom att utgå ifrån en kosmopolitisk rättviseuppfattning som gav förståelse för spänningen mellan universella och partikulära värden. Spänningen kommer till uttryck, när det gäller immigranternas rätt till medlemskap, i den demokratiska statens dilemma mellan självbestämmanderätt å ena sidan och mänskliga rättigheter å den andra. I dagens globaliserade värld där migration gör att människor i stor utsträckning lever i andra länder än sitt ursprungsland innebär dilemmat ett exkluderingsproblem. Människor som ställs utanför medlemskap i den politiska gemenskapen, till följd av att de inte är medborgare i landet de befinner sig i, saknar ofta grundläggande rättigheter. Den kosmopolitiska rätten bemöter dessa problem genom idén om ett rättvist medlemskap som grundar sig i mänskliga rättigheter, jämlikhet och inkludering som syftar till att motverka främlingskap. Med utgångspunkt i det teoretiska ramverket formulerades en norm utifrån de värden som realiserar det rättvisa medlemskapet, vilken sedan användes för att besvara uppsatsens andra frågeställning.

Den andra frågeställningen som syftade till att undersöka i vilken utsträckning EU uppfyller normen om det rättvisa medlemskapet besvarades genom den värdering som gjordes av EU i det uppsatsens andra del. Vilka slutsatser kan vi då dra utifrån värderingen?

I normen ställdes två värden upp som måste uppfyllas för att det rättvisa medlemskapet ska föreligga, *rätten till medlemskap* samt *demokratisk legitimitet*. Varje värde undersöktes sedan utifrån ett tillhörande kriterium för det europeiska planet respektive det nationella planet.

På det europeiska planet undersöktes värdet av rätten till rättigheter genom kriteriet uppehållsort. Eftersom det europeiska medborgarskapet baseras på nationellt medborgarskap i medlemsstaterna och inte på uppehållsort kunde vi konstatera att värdet av rätten till medlemskap inte fullständigt uppfylls. Däremot fanns det andra indikatorer på att uppehållsorten har viss giltighet när det kommer till att erkänna immigranter från tredje land som medlemmar av den europeiska politiska gemenskapen. I sekundär lagstiftning fastslås att tredjelandsmedborgare bör ha jämförbara rättigheter med unionsmedborgarna då de som bosatta och arbetande i landet också bidrar till det europeiska samhället. I den bemärkelsen finns en uppfattning om uppehållsorten som en giltig grund för att tillerkänna individer rättigheter. Det är dock tveksamt om uppehållsorten faktiskt håller på att ersätta nationalitet som grundprincip för medlemskap. Att uppehållsorten har

erkänts viss giltighet genom sekundär lagstiftning gör den inte till den dominerande grundprincipen. Först när uppehållsorten skrivs in i artikel åtta, för att definiera vilka som är EU-medborgare, kan vi tala dess dominerande ställning. Det är också först i det fallet som vi kan tala om rätten till medlemskap i universella termer. I den mån det fortfarande görs skillnader mellan unionsmedborgare och tredjelandsmedborgare kan rätten till medlemskap inte betraktas som en mänsklig rättighet.

Ett av de tydligast diskriminerande dragen i det europeiska medborgarskapet är rösträtten som enbart tillerkänns unionsmedborgare trots att många tredjelandsmedborgare kan ha varit bosatta betydligt längre i den aktuella medlemstaten. Värdet av demokratisk legitimitet uppfylls därför inte på det europeiska planet då delar av den politiska gemenskapen som påverkas av unionens maktutövning exkluderas från politiskt inflytande.

På det nationella planet undersöktes rätten till medlemskap utifrån processen mot naturalisering som kriterium. Där kunde vi konstatera att samtliga länder uppfyller värdet av rätten till medlemskap i den mån att de tillhandahåller en möjlighet till naturalisering för immigranter. Kraven för naturalisering kan dock utformas på ett sådant sätt att individer diskrimineras på orättfärdiga grunder vilket i sin tur begränsar i vilken utsträckning värdet av rätten till medlemskap kan uppfyllas. Att naturaliseringskrav i vissa fall också utformas i syfte att begränsa antalet beviljade medborgarskap genom naturalisering är en exkluderande mekanism som kan ifrågasättas utifrån den kosmopolitiska rätten.

Slutligen undersöktes också värdet av demokratisk legitimitet utifrån rösträtt på det nationella planet. Trots att immigranter inte beviljas rösträtt i nationella val och enbart Nederländerna beviljar rösträtt i lokala val kunde vi inte avfärda värdet som uppfyllt så länge värdet av rätten till medlemskap uppfylls. Men återigen kan utformningen av kraven för naturaliseringsprocessen orsaka orättfärdiga demokratiska tillslutningar där individer exkluderas från den politiska gemenskapen.

Sammanfattningsvis kan vi konstatera att normen för det rättvisa medlemskapet i sin helhet inte uppfylls inom den europeiska unionen, varken på EU-nivå eller på nationell nivå. Däremot finns förutsättningarna för dess uppfyllande men att dessa inte är tillräckliga visar också på hur stark den liberala demokratiska statens självbestämmanderätt är. Universella värdens förverkligande förblir begränsade i den partikulära kontexten, vilket i EU manifesterades i den begränsade giltigheten för uppehållsorten som grund för medlemskap i den politiska gemenskapen.

7 Referenser

7.1 Primära källor

- Amsterdamfördraget*, 1997, Artikel 17. <http://eur-lex.europa.eu/sv/treaties/dat/11997E/htm/11997E.html#0173010078> [online: 2011-03-11]
- European Commission, 2007. *Council Directive on a single application procedure for a single permit for third-country nationals to reside and work in the territory of a Member State and on a common set of rights for third-country workers legally residing in a Member State*. COM(2007) 638 final, Brussels 23.10.
- Europeiska kommissionen, 2007a. *Arbetsdokument 2007/1393*. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52007SC1393:SV:HTML> [online: 2011-03-13]
- Europeiska kommissionen, 2007b. *Tredje årliga rapporten om migration och integration*. KOM(2007) 512 slutlig, Bryssel 11.9.
- Europeiska kommissionen, 2004. *Ett område med frihet, säkerhet och rättvisa: Resultat av Tammerforsprogrammet och framtida inriktning*. KOM(2004) 401 slutlig, Bryssel 2.6.
- Europeiska rådet, 2003. *Rådets direktiv om varaktigt bosatta tredjelandsmedborgares ställning*. 2003/109/EG, Europeiska unionens officiella tidning.
- Treaty on European Union*, 1992, Artikel 8a-d. http://eur-lex.europa.eu/sv/treaties/dat/11992M/tif/JOC_1992_191_1_EN_0001.pdf [online: 2011-03-11]
- TEU (2010). *Consolidated versions of the treaty on European Union and the treaty on the functioning of the European Union. Charter of fundamental rights of the European Union*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- Rättighetsstadgan, 2007, Artikel 12; 15.3; 21; 34. *Europeiska unionens stadga om de grundläggande rättigheterna*. <http://eur-lex.europa.eu/sv/treaties/dat/32007X1214/htm/C2007303SV.01000101.htm> [online: 2011-03-11]
- UDHR, *Universal Declaration of Human Rights*. Artikel 13, 14. 1948.

7.2 Sekundära källor

- Anil, Merih (2010). "No More Foreigners? The Remaking of German Naturalization and Citizenship Law, 1990-2000" i *Dialectical Anthropology* 29:3 s. 453-470.
- Badersten, Björn (2006). *Normativ metod: att studera det önskvärda*. Lund: Studentlitteratur.
- Bellamy, Richard (2008). *Citizenship: A Very Short Introduction*. Oxford: Oxford University Press.
- Bellamy, Richard – Castiglione, Dario (1998). "Between Cosmopolis and Community: Three Models of Rights and Democracy within the European Union", s. 152-178 i Archibugi, Daniele – Held, David – Köhler, Martin (red). *Re-imagining Political Community: Studies in Cosmopolitan Democracy*. London: Polity.
- Benhabib, Seyla (2004). *The Rights of Others – Aliens, Residents and Citizens*. Cambridge University Press.
- Benhabib, Seyla (2003). "Transformations of Citizenship: The Case of Contemporary Europe" i *Government and Opposition* 37:4, s.439-465.
- Bernitz, Ulf – Lokrantz Bernitz, Hedvig (1999). "Human Rights and European Identity: The Debate about European Citizenship", s. 505-528 in Alston, Philip – Bustelo, Mara – Heenan, James (red). *The EU and Human Rights*. Oxford: Oxford University Press.
- Castles, Stephen & Davidson, Alastair (2000). *Citizenship and Migration: Globalization and the Politics of Belonging*. Basingstoke: Macmillan
- Cole, Phillip (2000). *Philosophies of exclusion: liberal political theory and immigration*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Day, Stephen – Shaw, Jo (2002). "European Union Electoral Rights and the Political Participation of Migrants in Host Polities" i *International Journal of Population Geography* 8:2 s. 183-199.
- Delanty, Gerard (2009). *The cosmopolitan imagination: the renewal of critical social theory*. Cambridge, UK: Cambridge University Press
- Delanty, Gerard (2002). *Medborgarskap i globaliseringens tid*. Lund: Studentlitteratur.
- Ersanilli, Evelyn – Koopmans, Ruud (2010). "Rewarding Integration? Citizenship Regulations and the Socio-Cultural Integration of Immigrants in the Netherlands, France and Germany" i *Journal of Ethnic and Migration Studies* 36:5 s. 773-791.
- Fernández, Christian (2005). *Medborgarskap efter nationalstaten?: ett konstruktivt förslag*. Diss. Lund: Lunds universitet.
- Hansen, Peo, (2008). *EU:s migrationspolitik under 50 år: ett integrerat perspektiv på en motsägelsefull utveckling*. 1. uppl. Lund: Studentlitteratur.
- Hedlund, Maria (2007). *Demokratiska genvägar: expertinflytande i den svenska lagstiftningsprocessen om medicinsk genteknik*. Diss. Lund: Lunds universitet
- Joppke, Christian (2007). "Transformation of Citizenship: Status, Rights, Identity", i *Citizenship Studies* 11:1, s. 37-48.

- Kalm, Sara (2008). *Governing global migration*. Diss. Lund : Lunds universitet.
- Koopmans, Ruud – Statham, Paul – Giugi, Marco – Passy, Florence (2005). *Contested Citizenship – Immigration and Cultural Diversity in Europe*. Minneapolis: Minnesota University Press.
- Kostakopoulou, Theodora (2001). "Invisible Citizens? Long-term Resident Third-country Nationals in the EU and their Struggle for Recognition", s. 180-205 i Bellamy, Richard – Warleigh, Alex (red). *Citizenship and governance in the European Union*. London: Continuum.
- Munster, Rens van (2009). *Securitizing immigration: the politics of risk in the EU*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Rostek, Karolina – Davies Gareth (2006). "The Impact of Union Citizenship on National Citizenship Policies" i *European integration online papers* 10:5.
- Soysal, Nuhoglu Yasemin (2006). "Diversity and Democratic Inclusion: In Defense of Conflict" i *Archives européennes de sociologie* 47:3, s. 472-476.
- Walzer, Michael (1983). *Spheres of justice: a defense of pluralism and equality*. New York: Basic Books.